

Utdrag ur skogshistoriska Sällskapetets Årsskrift 2021 sid 82-93

Jörg Brunet är professor i ekologi vid Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, i Alnarp. Han har sedan 1990-talet forskat och undervisat om de sydsvenska lövskogarnas ekologi och historia. Artikeln är en förkortad version av hans arbetsrapport nr 55, Trolleholms skogar under 300 år – skogsbrukets utveckling på ett skånskt gods, SLU, Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap 2021.

Trolleholms skogar under 300 år

Skogshistorien på godset

Trolleholm är typisk för Skånes herrgårdsskogar. I äldre tider ledde bristfällig skogsskötsel och växande befolkning till överexploatering och skogsbrist. Efter laga skiftet på 1800-talet restaurerades bokskogarna samtidigt som öppna marker började planteras med gran eller tall. Inriktningen mot gran fortsatte därefter ända fram till 1990. Då skedde en omsvängning mot mer lövskog. Relativt stora arealer nedlagd åkermark har sedan dess planterats med främst ek.

Bokskog i Trolleholms före detta djurhage i oktober 2005.
Foto Jörg Brunet.

Trolleholms slott i oktober 2005. Foto Jörg Brunet.

Trolleholm ligger i västra Skåne, i en trakt som historiskt har präglats av stora gods. Trolleholms ägor sträcker sig över tre historiska bygder från Lund-Landskronaslättnens gräns över västra risbygden och en bra bit in i nedre skogsbygden. Det finns ett omfattande källmaterial som bland annat innehåller geometriska kartor från tiden 1692–1772, laga skifteskartor från 1820- och 1830-talen, skogsbruksplaner inklusive kartmaterial för perioden från 1838 och framåt samt en detaljerad beskrivning av godsets förvaltning och skötsel under 1800-talet i den stora monografen i fyra band "Trolleholm – förr och nu" av Carl-Johan Trolle-Bonde (1905–1907).

SKOGSBYGDENS BYAR OCH GÅRDAR PÅ TROLLEHOLM, Skogbogodset, hade alla högskog på inägomarken som på 1700-talets kartor oftast kallades för bökebackar eller skogsbackar. Högskogen fördes till en egen kategori, Skogbevuxna backar, på laga skifteskartorna. Oftast dominerade boken över eken på dessa backar, medan eken var vanligare på den mer låglänta ängsmarken. Förekomsten av bok och ek på inägorna förblev relativt stabil på skogsbygdens gårdar under 1700-talet och fram till laga skifte runt 1830. Situationen på utmarken var annorlunda. Utmarksskogens utbredning är betydligt mindre vid laga skifte än 100 år tidigare. Av beskrivningarna till 1700-talets geometriska kartor framgår att skogen på utmarken var på reträtt redan då, en utveckling som skulle fortsätta fram till laga skifte.

På 1740-talets kartor fanns boken kvar på nästan alla Trolleholms utmarker, men i mycket varierande täthet. Vid laga skifte runt 1830 hade boken helt försvunnit från utmarker till flera byar och minskat i utbredning på övriga utmarker. Förutom den ogynnsamma kombinationen av avverkning och tamdjursbete, blev en del av utmarken också intagen för ett ökande antal torpställen i början på 1800-talet. På inägorna däremot förblev utbredningen av trädbevuxna ängar och skogsbackar ganska stabil under denna period. Detta berodde på att betestrycket från boskapen där var lägre och

att det under perioden inte skedde någon nämnvärd uppodling från äng till åker. Laga skifte blev början på en utveckling där de trädbevuxna inägomarkerna skulle minska kraftigt medan skogsarealen på utmarken nu sakta började öka igen.

Införandet av systematiskt skogsbruk 1838–1864

Kartor och beskrivningar över godset från 1821–1832 visar att det då fanns runt 1675 hektar trädbevuxen mark. Ungefär hälften, drygt 800 ha dominerades av ädellövträd, främst bok och ek. Det fanns även stora arealer av övrig lövskog, så kallad surskog av al och björk, en stor del växande på fuktig mark, sidvallar och kärr. Tillsammans täckte dessa lövskogar en areal av ungefär 1500 hektar. Den resterande arealen var halvöppen hagmark, i huvudsak björkhagar med enbuskar på utmarken. Dessa hagar ingår inte i skogsmarksarealen när arealförändringar presenteras.

Den första skogsindelningen som gjordes några år senare omfattade dock endast en areal av 790 hektar. Tittar man närmare på vilka områden som avsattes för ett framtida systematiskt skogsbruk, visar det sig att kategorin Skogbevuxna bok- och ekbackar på inägorna alltid ingick. Den övriga skogbevuxna ängsmarken ingick däremot oftast inte, så att det mesta av inägornas ek-, hassel- och klibbalbestånd lämnades utanför och senare under 1800-talet ofta odlades upp till åkermark. På utmarken var det endast ett antal planteringshagar som ingick och som därför hade undantagits från uppdelningen mellan gårdarna i laga skifte. Dessa planteringshagar bestod delvis av skog och delvis av öppen fåladsmark som skulle beskogas. Den övriga utmarken skulle under 1800-talets lopp antingen läggas till skogsmarken eller odlas upp till åkermark.

DET SYSTEMATISKA SKOGSBRUKET tog sin början på Trolleholm med överjägmästaren Julius Christian Heinrich Ebert som var verksam på Trolleholm 1838–1855 och som upprättade en 100-årig hushållnings- och avkastningsplan för godsets skogar med tillhörande kartor. Han kallade den: Tabellarisk öfversikt öfver periodiska och summariska afkastningen – från år 1838 till år 1937. Skogen blev nu "indelas för s. k. regelmässig traktuggning med omloppstid av 100 år och indelas i 5 afverkningstider eller perioder, hvardera om 20 år." Dessa fem 20-åriga perioder innehöll ca 150 hektar var och för dessa beräknade Ebert den årliga avkastningen av virke och ris (Trolle-Bonde bd III). Ebert var mån om att det måste råda betesfred i ungskogen och att den uppväxande skogen behöver gallras.

Eberts berättelse om Trolleholms skogar daterad den 19 juli 1838 återges av Trolle-Bonde som har översatt från tyskan. Ebert skriver

Tidsperiod	Förändringar i skogen
1687–1743	Omfattande huggningar i samband med dansk-svenska krigen.
1744–1838	Minskande virkesvolymen på utmarken på grund av ökande befolkning.
1839–1864	Anläggning av större planteringshagar.
1865–1905	Uppodling av trädbevuxna ängar, utdikning. Bokfyringring och granplantering, betesfred.
1906–1947	Granplantering och bokskogsskötsel.
1948–1986	Kraftig minskning av bokskogsskogens areal. Omföring av bok till gran.
1987–2005	Skogsplantering på åkermark, särskilt ek och julgran/pyntegrönt. Omföring av gran till andra trädslag.
2005–2015	Omföring av ask till ek, klibbal och poppel.

Viktiga förändringar i Trolleholms skogar utifrån det äldsta kartmaterialet och fram till 2015.

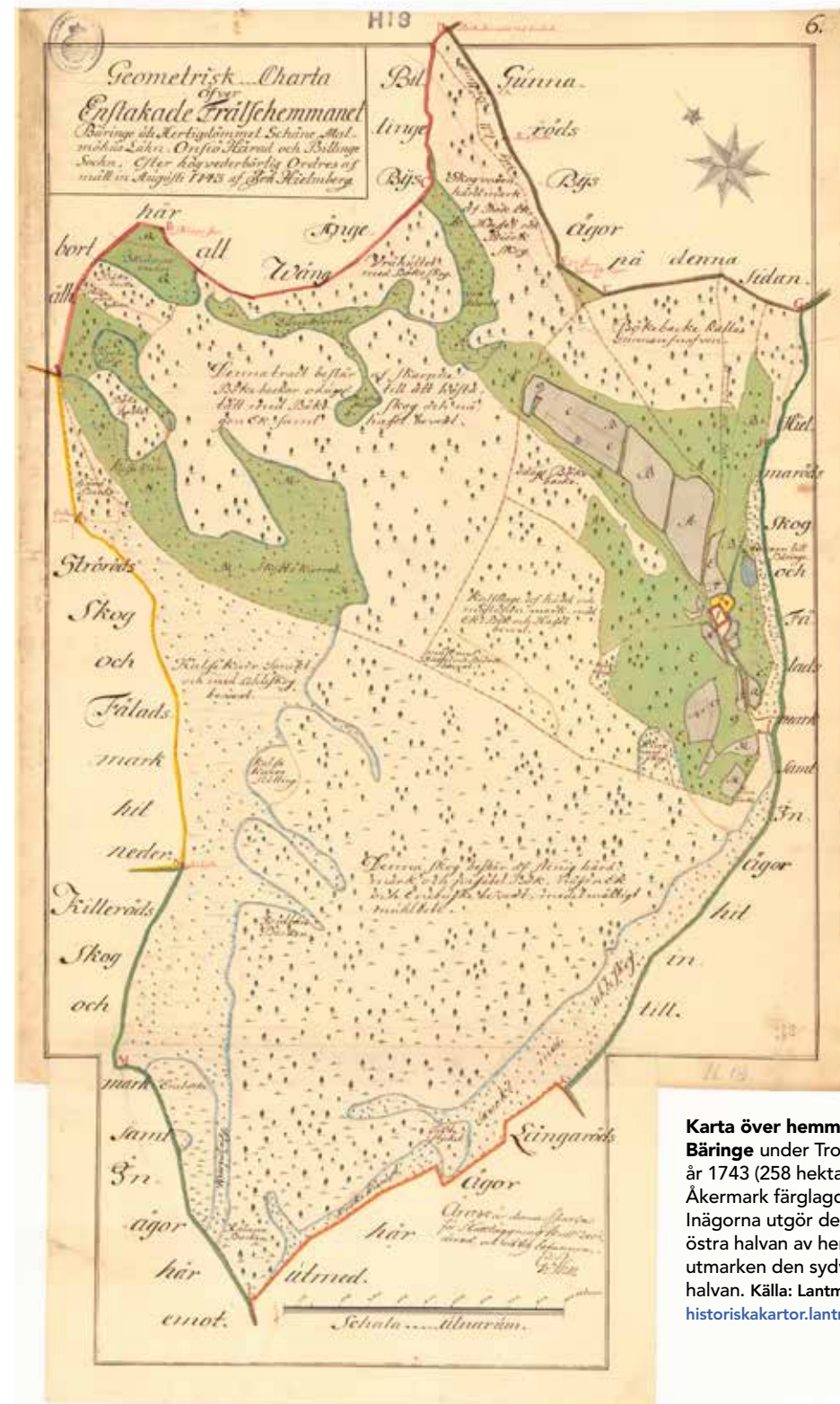
Tidsperiod	Utmarksbete	Stubbskogsskötsel	Barrplantering	Lövplantering	Åkerplantering
1687–1743	Ja	Ja			
1744–1838	Ja	Ja			
1839–1864	Ja	Ja		Bok	
1864–1880	Avveckling	Avveckling	Gran, tall	Bok	
1880–1905			Gran, tall	Bok, ask	
1906–1947			Gran	Ask, bok	
1948–1967			Gran	Ek, ask	
1967–1986			Gran	Ask	
1987–1999			Gran	Ek	Ek, barr
1999–2005				Ek	Barr
2005–2015			Barr	Ek, al	Ek, poppel, barr

Skogsskötsel och skogsplantering på Trolleholms gods genom tiderna.

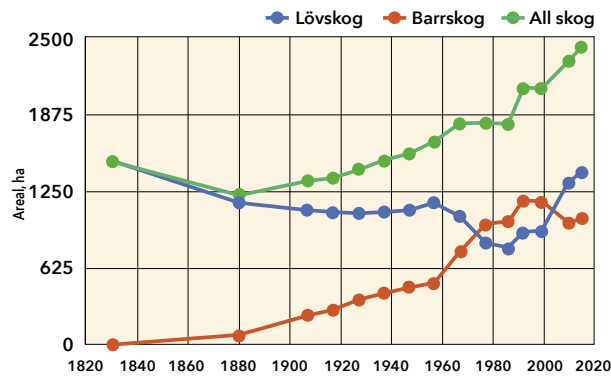
bland annat att "Som predominerande trädslag visar sig i alla distrikten boken, utom hvilken äfven eken, björken och afvenboken m.fl. nästan öfverallt finnes till mindre antal. ... Med undantag af Djurhagen och Rökaholmsplanteringen, ... befinna sig samtliga skogarna blott där och hvar i fullkomligt täta bestånd, och en stor del af desamma äro mer och mindre glest uthuggna, hvarigenom vindarna ha fritt spel och massor av vindfällen uppstå. ... Boken och eken, som båda öfverallt nu äro härskande, skola äfven för det tillkommande isynnerhet gynnas, utan att dock därvid undertrycka i densamma inmängd björk, ask, lönn, afvenbok och alm. Omloppstiden bestämmes för eken till 180 och för boken till 100 år, då de vid denna ålder blifva tjänliga till uppfyllandet af alla behof af byggnads- och gagnsvirke".

NIELS EDVARD EMIL DE SVANENSKIOLD ansvarade för Trolleholms skogar under åren 1858–64. Hans berättelse av den 16 juli 1858 definierade det framtida skogsbruket för hållbar virkesproduktion med några viktiga målsättningar: "att under inga villkor taga mer ur skogarna, än de efter forstmässig behandling fortfarande kunna lämna, att alltid hålla hela skogsarealen under fullständig och tillfyllestgörande återväxt, samt att draga försorg om att allt skadevatten afledes, och att betesrätt blott tillåtes, när den kan ske utan skada för skogarna."

Trolle-Bonde (bd III) skriver: "Svanenskiold öfvertog uppsikten öfver desamma och gjorde därvid som villkor, att en forster skulle finnas på platsen. Detta var början till mera ordnade förhållanden. Eburu Svanenskiolds tid blef kort (blott 6 år), blef han en banbrytare och medhann påpeka och iföra för borttagandet af mycket själfsvåld och ingrodda ovanor. Han var ej rädd för att öppet säga sin mening och blotta missförhållanden." Denna kommentar tyder på att Eberts hushållningsplan till stora delar inte kunde omsättas i praktiken under de första 20 åren. Ett ordnat skogsbruk i verklig bemärkelse tog heller inte sin början förrän med Svanenskiold och anställningen av en permanent skogsförvaltare på plats, nämligen Frans Rasmussen. Rasmussen var född 1832

Karta över hemmanet Bäringe under Trolleholm år 1743 (258 hektar). Åkermark färglagd i grått. Inägor utgör den nordöstra halvan av hemmanet, utmarken den sydvästra halvan. Källa: Lantmäteriet historiskakartor.lantmateriet.se

Arealutveckling av lövskog, barrskog och all skog på Trolleholms gods mellan 1830 och 2015.

föddes i Potsdam 1812 och dog i Landskrona 1887. Han kom redan 1841 till Sverige, som skogsförvaltare och godsadministrator på Vanås. Under Ritters tid som förvaltare på Trolleholm, 1865–1887, förändrades förutsättningarna för skogsbruket i grunden och detta berodde främst på viktiga förändringar i hur arrendekontrakten utformades på Skogbogodset. De första enkla arrendekontrakten daterades till slutet av 1700-talet. *”Åboombytena vore emellertid täta, och det berodde mest på, att de ingenting hade att leva utaf, utan nödgades ofta göra skogsåverkan för att kunna existera. De blefvo då bortkörda, men hvart de togo vägen omnämnes icke. Förmodligen befolkade de den massa gatuhus, som den tiden funnos”* (Trolle-Bonde bd II). Skogsåverkan var uppenbarligen mycket vanlig och upphörde trots återkommande rättsprocesser från godsets sida inte förrän på 1860-talet.

UNDER RITTERS TID inföll den kanske enskilt viktigaste förändringen för att Trolleholms skogar slutligen kunde skötas för hållbar virkesproduktion. När man läser Trolle-Bondes text, är det tydligt hur viktigt det var för honom att nå detta mål: *”Länge hade det varit ett önskemål för skogsförvaltningen att få kontraktsbestämmelserna angående skogsutsyning till arrendatorerna, hvarigenom så många svårigheter uppstodo, annullerade.”*... *”En oegentlighet låg nämligen däriuti, att en arrendator fick betala onera för hela hemmanet, ehuru han icke hade någon brukanderätt till den del deraf, som var skogbevuxen. Efter nymätningen 1878–1880 kunde på kapplandet afgöras, huru stor del af ett hemman, som var under arrendatorns disposition, och huru stor del, som tillhörde skogen. ...Därefter åsattes åkerjorden ett värde af t. ex. 200 kronor, skogen 100 kronor och fäladsmarken 50 kronor. I proportion härefter betalar nu jordägaren årligen vid arrendelikviden i mars månad den procent af hemmanets onera, som belöper sig på skogsmarken och på den till skogen lagda fäladsmarken. De begga hufvudsakerna til att virke lämnades arrendatorerna – att deras vagnar och redskap användes för jordägarens räkning, och att de betalade onera för en del af skogsmarken – förefunnos icke mera.”*... *”Skog bör vara skog utan intrång, dålig åker läggas till skogsmarken, och däremot skogsmark, tjänlig till åker, därtill lämnas, beroende på lokala förhållanden. Arrende erlägges för åker utan ett appendix af vedutsyning, bete och skogshöstnad.”* (Trolle-Bonde bd III).

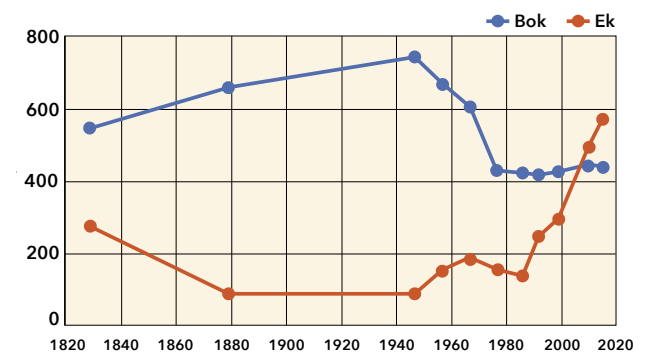
Runt 1870 påbörjas också en omfattande dikning av skogsmarken på Trolleholm genom att stora floddiken anläggs. I Ritters anteck-

och var forster eller skogsförvaltare vid Trolleholm från den 4 november 1859 till 1903, och därmed under hela den långa period som Trolleholms gods gick från traditionell markanvändning till ett modernare brukande av jord och skog – den agrara revolutionen.

Den agrara revolutionen på Trolleholm 1865–1887

Johan David Friedrich Ritter kom, liksom Ebert, från Tyskland. Han

ningar kan vi vidare läsa när och var de tidiga barrplanteringarna gjordes. Redan på 1860- och 1870-talen planterades även bok, ek och ask i mindre omfattning. Den totala skogsarealen minskade dock under perioden då betydande arealer av mer eller mindre trädbevuxen mark odlades upp under slutet av 1800-talet. Godsets totala skogsareal 1880 var därför 270 hektar mindre än 50 år tidigare.

Arealutveckling av bok- och ekskog på Trolleholms gods mellan 1830 och 2015.

Konsolidering i skogen 1887–1947

Ritters efterträdare blev Carl Oswald Wolf von Schönberg (1860–1938). Han var jägmästare i södra Skånes revir från 1893 fram till pensioneringen 1925 och hade förvaltningsuppdrag på flera gods. Han var dessutom lärare i skogshushållning i Alnarp 1911–1928. Från hans tid finns uppgifter om plantering och sådd av många trädslag, men bok och ask ägnades särskild omsorg. Bland annat skedde undersådd och underplantering av bok i befintlig björkskog. Godsets skogsareal omfattade då 1340 hektar, varav 1100 ha var lövskog och 240 ha barrskog, och var därmed fortfarande mindre än vid tiden för laga skifte runt 1830.

VID SEKELSKIFTET 1900 VAR separationen av skog och betesmark fullbordad. Boken var det viktigaste trädslaget och bokskogarna sköttes med naturlig förnygring under skärm. På de nydikade våtmarkerna i skogen växte al och björk men andelen ask började öka. Åkermarksarealen hade nu nått sitt historiska maximum på Trolleholm (och i stora delar av södra Sverige). Fram till andra världskrigets slut fördubblades dock arealen barrskog till runt 500 hektar, till allra största delen genom granplantering. Expansionen skedde inte på bekostnad av bokskogen då, utan granen planterades främst på

Som på många håll i Skåne ersattes även på Trolleholm stora arealer bokskog med granplanteringar på 1960- och 1970-talen. Ramstorps snärje i april 2008. Foto Jörg Brunet.

tidigare öppen fäladsmark. Bokskogsarealen fortsatte att sakta växa och i skogsbruksplanen 1947 redovisas över 700 hektar. År 1937 hade nyplanteringen kompenserat arealförlusten från 1800-talets uppodlingar och skogsarealen var åter runt 1500 hektar.

Granens expansion 1947–1986

Under 1950-talet fortsatte arealen granskog att stadigt öka, och nu omfördes också upp till tio hektar bokskog årligen till granplanteringar. Bokskogens ekonomiska lönsamhet hade under 1900-talet blivit sämre än granskogens och omföringen intensifierades efter den förödande oktoberstormen 1967. Den fällde stora volymer av både bok och gran, och den stormfällda bokskogen återplanterades till största delen med gran. Mellan 1967 och 1977 minskade därför Trolleholms bokskogsareal från 597 ha till 424 ha. Den första juli 1974 trädde bokskogslagen i kraft och därmed upphörde den storskaliga omföringen av bok till gran, både på Trolleholm och i övriga södra Sverige (Fogelberg 2014). Totalarealen bokskog på Trolleholm har varit i stort sett oförändrad de senaste 40 åren.

Att fokus skiftade från löv- till granskogsbruk sedan 1950-talet speglas i Trolleholms skogsbruksplaner. År 1947 skrev planläggaren: *”Skogsmarken är till största delen av mycket hög bonitet med lerinblandning samt är synnerligen lämplig för lövskogsbruk. Möjligheter till*

självföryngring föreligger ofta.” År 1967 skrev man däremot: *”Generellt kan sägas, att man torde komma att fortsätta utökningen av barrskogsarealen på lövskogens bekostnad sålunda att lövträd kommer huvudsakligen att planteras 1) som stormskydd, 2) av hänsyn till landskapsvården och 3) på mark som är olämplig för barrskog (fuktiga kärr o. dyl.).”* År 1977 framgick planläggarens negativa inställning till den nya bokskogslagen när han skrev: *”Generellt kan sägas att bortsett från de bokskogsarealer, som myndigheter kräver ska föryngras med bok, kommer huvudträdslaget att bli gran. Endast på fuktig mark och i vissa utkanter kommer lövträd till användning.”* Sett med dagens ögon är det häpnadsväckande hur man i snabb takt högg ner bokskogarna för att plantera gran, både på Trolleholm och på många andra platser, inte minst med tanke på att man sedan mitten av 1800-talet hade lagt så stor möda på att restaurera och föryngra bokskogarna.

Granskogens areal hade sitt historiska maximum på Trolleholm i början på 1990-talet med drygt 960 hektar, mer än dubbelt så stor areal som den återstående bokskogen. Ökningen fortsatte trots att betydande volymer gran fälldes av stormar under perioden. Det var först efter den svåra decemberstormen 1999 som granskogen i större omfattning började ersättas med andra trädslag, både på Trolleholm och i Skåne i allmänhet. År 2015 fanns 665 hektar granskog på Trolleholm.

Stormskador

Många av Trolleholms skogar är stormkänsliga, då de ligger exponerade för västliga havsvindar. Julstormen 1902 var den första i en rad svåra stormar som har drabbat området under 1900-talet.

I Trolle-Bondes anteckningar (band III) kan man läsa följande: *”Natten mellan juldagen och annandagen rasade den förfärligaste sydvästligaste storm, som varit i mannaminne. På slottet blåste massor af takpannor ned på södra flygeln, hela fönsterkarmar brötos lösa och nedramlade; dånet var fruktansvärdt och alla voro uppe eller åtminstone vakna. I Djurhagen var vägen korsad och stängda af nedslagna, stora, och hundraåriga bokar. I skogarna, särskildt vid Ekeröd, var mer än en hel*

Ekbestånd vid Ramstorps snärje en vårdag 2008. Det är resultatet av en sådd som utfördes 1990. Vitsippan fanns i den intilliggande äldre skogen och spred sig förvånansvärt snabbt till den unga ekskogen.
Foto Jörg Brunet.

arsafverkning nedrifven.” I en fotnot noterar han att ”*Om en liknande svår storm 1824, natten mellan en 20:de och 21:sta December, finnas här några anteckningar, af hvilka framgår, att vid detta tillfälle nedblåste 858 stora träd (275 ekar och 507 bokar).*”

En svår storm den 21 januari 1956 orsakade stora skador särskilt i äldre granbestånd i västra Skåne, inklusive Trolleholm (Holmberg 2005). Stormen den 17 oktober 1967 fällde stora arealer skog i Skåne och blev särskilt ödesdiger för bokskogen. Då bladverket

fortfarande var kvar var bokarna extra känsliga och det uppskattas att runt 1000 ha bokskog fälldes i Skåne den natten. Stormen skyndade ytterligare på den storskaliga omföring av bokskog till granplantering som hade pågått ett antal år. Andra år med svåra stormskador var 1981, 1983, 1999, 2005, 2013 och 2015.

Lövskogens återkomst 1986–2015

Esben Møller Madsen tillträdde som skogsförvaltare på Trolleholm i november 1985. Han innehade denna position fram till december 2016 och var från 1988 även godsets VD. Hans långa verksamhet i Trolleholms skogar präglades av en mycket omfattande nyetablering av skog på tidigare åkermark, särskilt ek. Møller Madsen såg eken som det trädslag som bäst kan bygga upp en långsiktig, strategisk kapitalreserv, medan julgranar, pyntegrönt och poppel skulle komplettera jordbruket och säkra den löpande likviditeten med sina korta produktionscykler. I bok- och granbestånden kunde volymen ackumuleras som både strategisk kapitalreserv och taktisk reserv för att kunna buffra eventuella variationer i resultatet från godsets övriga driftsgrenar. Hans långsiktiga plan var att både marknads-mässigt och biologiskt sprida riskerna i skogsbruket.

Under första halvan av 1990-talet utgick statsbidrag för plantering av skog på åkermark. På Trolleholm började samtidigt avvecklingen av en stor del av arrendegårdarna och åkermark blev tillgänglig för etablering av skog. Fram till 1995 planterades runt 340 ha jordbruksmark med skog. Hälften av denna areal var eksådder och -planteringar. Därmed nästan fördubblades ekarealen på Trolleholm inom loppet av några år. En tredjedel var barrplanteringar, där kaskadgran för produktion av ”pyntegrönt” utgjorde den största andelen. Övriga trädslag som planterades var, ordnad efter fallande areal, kungsgran (för julgransproduktion), gran, ädelcypress/jättetuja, lärk, hybridasp, bok, ask, björk och sykomorlönn. Etableringen av ny ekskog fortsatte även efter 1995 och ledde till att eken för första gången i godsets historia gick om boken som det arealmässigt viktigaste lövträdslaget. Mellan 1986 och 2015 ökade arealen ekskog från 135 till 565 hektar, jämfört med en bokskogsareal på 435 hektar.

Detta är förmodligen den största satsningen av en skogsförvaltning på ekskog i landet under perioden.

Asken växte tidigare på Trolleholms fuktiga lermarker och fanns på runt 180 hektar. Vitaliteten avtog dock snabbt i början på 2000-talet på grund av den från Ostasien inkomna svampen *Hymenoscyphus fraxineus* som orsakar askskottsjukan. Därför avverkades i stort sett alla askbestånd i rask takt mellan 2010 och 2015. De flesta av dessa ytor återplanterades med ek, klibbal och poppel.

Dåtid och framtid

Innan den agrara revolutionen bestod en stor del av Skåne av odikad och ogödslad naturmark, öppen eller beväxt med buskar och träd. Dessa naturmarker var betade av böndernas boskap i varierande grad, ängarna var betesfredade fram till höslåttern. Produktiviteten var låg men artrikedomen hög. Den alltjämt pågående moderniseringen ledde till en enorm produktionsökning inom jord- och skogsbruket, men till priset av att den naturliga självsådda vegetationen antingen försvann helt vid uppodling eller utarmades genom storskalig dikning och plantering av barrträd. Denna process var särskilt tydlig på ett gods som Trolleholm, som under andra halvan av 1800-talet utvecklades till ett mönsterjordbruk under Carl Trolle-Bondes ledning och som i skogsbruket alltsedan dess har haft fokus på virkesproduktionen. Framtidens utmaning blir att balansera produktion och miljövård i en tid av klimatförändringar. ■

Litteratur

- Brunet, J.** 2007. *Från ollonskog till pelarsal – Förändringar i skogsareal och skogsstruktur efter införandet av modernt skogsbruk på Skabersjö gods 1838*. Arbetsrapport nr 35. Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap, SLU Alnarp, 66 sidor.
- Brunet, J., Felton, A. & Lindblad, M.** 2012. *From wooded pasture to timber production - changes in a European beech (Fagus sylvatica) forest landscape between 1840 and 2010*. Scandinavian Journal of Forest Research 27: 245-254.
- Brunet, J.** 2021. *Trolleholms skogar under 300 år – skogsbrukets utveckling på ett skånskt gods*. Arbetsrapport 55. SLU, Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap, 81 sidor. Alnarp. <https://pub.epsilon.slu.se/22758/>
- Campbell, Å.** 1928. *Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet*. Lundequistska Bokhandeln, Uppsala.
- Eliasson, P.** 2002. *Skog, makt och människor – en miljöhistoria om svensk skog 1800-1875*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden 25. Stockholm.
- Fogelberg, S.** 2014. *Hur bokskogslagen blev till – konflikter och lösningar 1964–1974*. Masterarbete nr 228, Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap, SLU.
- Holmberg, L.-E.** 2005. *Sammanställning av stormskador på skog i Sverige under de senaste 210 åren*. Rapport 9-2005. Skogsstyrelsen.
- Jeansson, N. R.** 1966. *De stora domänerna i Malmöhus län omkring år 1914*. Svensk Geografisk Årsbok 42: 42-51.
- Sundberg, K.** 2001. *”Björkaskogen en omistlig herlighet” – om skogsbrukets framväxt på de skånska godsen*. Skogshistoriska sällskapet årsskrift 2001: 38-46.
- Smedberg, O. A.** 1878-1888. *Om skogshushållningen i Skåne*. Tidskrift för skogshushållning 78-88 (6 artiklar).
- Trolle-Bonde, C. J.** 1905-07. *Trolleholm förr och nu*, I-IV. Lund.

Tack

Jag vill tacka Esben Møller Madsen för att han generöst har delat med sig av sin tid, sitt kunnande och källmaterial från Trolleholms gods. Landsarkivets personal på Arkivcentrum syd i Lund har vänligen hjälpt mig med källmaterialet ur Trolleholms godsarkiv. Studien blev möjlig genom ett stipendium från Carl-Göran Adelsvärdss stiftelse.